

SÜRDÜRÜLEBLİR KENTSEL TASARIM BAĞLAMINDA KORUNAN ALANLARIN KENTE ENTEGRE EDİLMESİ

Integration Of Sustainable Urban Design Protected Areas In The Urban

Dr. Öğr. Üyesi. Filiz ÇETİNKAYA KARAFaki

Ankara Üniversitesi, Beypaazarı Meslek Yüksekokulu, Turist Rehberliği Bölümü, Ankara/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6710-4224>

ÖZET

Son yüzyılda gelişen çevre bilinci ve sürdürülebilir kentsel tasarım stratejileri kentlerde doğal kaynaklara saygılı planlama yapılmasını zorunlu kılmıştır. Sürdürülebilir kentsel tasarımlar bir yandan kısa ve uzun vadede kent kullanıcısının yaşamsal ihtiyaçlarını gidermeye odaklanırken diğer yandan gelecek kuşakların kentsel ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklarını yok etmemeye çalışmaktadır. Sürdürülebilir kentsel tasarımlar geliştirilirken kenti ekolojik, ekonomik ve kültürel açıdan besleyecek her türlü kaynak kontrollü bir şekilde değerlendirilmelidir. Bu bağlamda korunan alanlar ekolojik, ekonomik ve kültürel değerlerinden dolayı ilişkili olduğu kent için büyük bir değer niteliğindedir. Korunan alanlar birtakım sıra dışı özellikleriyle yasalarla koruma altına alınan ve gelecek kuşaklara bırakılması gereken alanlardır. Bu alanlar korunma sebeplerine göre kent yeşilini desteklemeleri, kente ekolojik, kültürel, sosyal ve ekonomik olarak değer katmaları, kent turizmini canlandırma potansiyeline sahip olmaları açısından bir kent için oldukça değerli alanlardır. Bu çalışmanın amacı kent sınırı içinde veya yakın çevresinde bulunan, koruma alanı statüsünde kullanımı sınırlandırılan bu alanların sürdürülebilir kentsel tasarım bağlamında kente entegresinin kente sağlayacağı faydaları ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Korunan Alanlar, Kentsel Tasarım, Sürdürülebilir Kentler, Kent Ekolojisi

ABSTRACT

Environmental awareness and sustainable urban design strategies that have developed in the last century have required planning that respects natural resources in cities. Sustainable urban designs focus on meeting the vital needs of the city user in the short and long term, while trying not to destroy the resources that will meet the urban needs of future generations. While developing sustainable urban designs, all kinds of resources that will feed the city ecologically, economically and culturally should be evaluated in a controlled manner. In this context, protected areas are of great value for the city they are related to due to their ecological, economic and cultural values. Protected areas are areas that are protected by law with some extraordinary features and should be left to future generations. These areas are very valuable areas for a city in terms of supporting the urban green for conservation reasons, adding value to the city ecologically, culturally, socially and economically, and having the potential to revitalize urban tourism. The aim of this study is to reveal the benefits of the integration of these areas, which are located in or around the city boundary, and whose use is restricted as a protected area, to the city in the context of sustainable urban design.

Key Words: Protected Areas, Urban Design, Sustainable Cities, Urban Ecology

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyada kırsal alanlardan kentsel alana doğru artan göç hareketleri ve hızlı nüfus artışı kent hinterlandlarının büyümesine ve kentlerin yakın çevrelerinde yeni yerleşim alanlarının yapılandırılmasına sebep olmaktadır. Hızlı ilerleyen bu kentsel büyüme hareketi kentli insana sağlık, eğitim ve istihdam fırsatları yaratırken birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Kentler artan nüfus baskısına cevap verebilmek için yeni yerleşim birimlerini yüzölçümlerine katarken artan ve değişen tüketim ihtiyacına yetebilmek için de yeni sanayi alanları oluşturmak zorunda kalmaktadır. Bu durum kentlerin yakın çevresinde bulunan kırsal alanların yok olmasına ya da zarar görmesine sebep olmaktadır. Kentten kıra doğru olan bu hareket özellikle belli özellikleriyle

koruma altına alınması gereken alanların hızla kaybolmasına sebep olmaktadır. Kentsel alanların kırsal alanlara doğru yayılım göstermesi bu alanlardaki doğal hayatı olduğu kadar kültürel hayatı da etkilemektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede görülen bu durum karar verici yönetimleri bu alanlar üzerindeki baskıyı azaltmak için koruma amaçlı önlemler almaya itmiştir. Bu önlemler, kent içinde veya yakın çevresinde doğal, tarihi ve kültürel değeri yüksek olan alanların korunan alanlar başlığı altında bir takım hukuksal yaklaşımlarla koruma altına alınmasını gerektirmektedir. Bu koruma hareketi kentin sürdürülebilir bir kalkınma stratejisi geliştirmesi açısından da oldukça önemlidir.

2. ARAŞTIRMA BULGULARI

Korunan alanlar; ülkelerin ilgili kurumlarının çok yönlü ve bilimsel temelli çalışmalar yaparak alanın korunması gerekliliğine karar vermesi ile koruma altına alınmış alanlardır. Türkiye’de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü korunan alanları ‘biyolojik çeşitliliğin, doğal ve bununla ilişkili kültürel kaynakların korunması ve devamlılığın sağlanması amacıyla ilgili mevzuata göre yönetilen koruma statüsü bulunan kara, su ya da deniz alanlarıdır’ şeklinde tanımlamaktadır (CSB, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı).

Türkiye’de hassas ve özellikli alanların tanımlamaları ve koruma statüleri yönetmeliklerle koruma altına alınmıştır. Tablo 1’de Türkiye’de korunan alanlara ait ilgili tanımlara yer verilmiştir. Türkiye’de koruma altına alınan alan arkeolojik olarak değer taşıyorsa T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 1999 yılında aldığı İlke Kararı’nda belirtilen istisnalar dışında alanda arkeolojik sit kararı alınarak koruma uygulamalarının yapılması zorunludur (Tablo 1) (KTB. Kültür ve Turizm Bakanlığı).

Tablo 1. Türkiye’de Korunan Alanlara Ait İlgili Tanımlar

TC. Kültür Bakanlığı 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 17’nci maddesine dayanarak; koruma amaçlı imar planlarının ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, yapım esasları, gösterimi, onaylanması, uygulaması, denetimi ve bu plan ve projeleri hazırlayacak müelliflerin nitelikleri ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirlenmiştir. Bu yönetmelikteki tanımlara göre;
Sit: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.
Kentsel sit: Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alanlardır.
Arkeolojik sit: Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan korunması gerekli alanlardır.
1) I. Derece Arkeolojik Sit: Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır.
2) II. Derece Arkeolojik Sit: Korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır.
3) III. Derece Arkeolojik Sit: Koruma- kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır.
Doğal sit: İlginç özellik ve güzelliklere sahip olan ve ender bulunan korunması gerekli alanlar ve taşınmaz tabiat varlıklarıdır.
Tarihi sit: Önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerlerdir.

(RG. Resmi Gazete, KTB. Kültür ve Turizm Bakanlığı).

Türkiye’de Çevre Şehircilik Bakanlığı’nın 2012 yılında yayınladığı Resmi Gazete’de korunan alanlarda yapılacak planlara dair yönetmelik yayımlanmıştır. Tablo 2’de verilen bu yönetmeliğe göre korunan alanların yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda tespit edildiği belirtilmiştir. Ayrıca yönetmelikte korunan alanların doğal ve/veya kültürel açıdan değerli olan özelliklerinden dolayı koruma altına alındıkları belirtilmiş ve ilgili diğer tanımlamalara yer verilmiştir.

Tablo 2. Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelikteki İlgili Tanımlar

Korunan alan: Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan, biyolojik çeşitliliğin, doğal ve bununla ilişkili kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla ilgili mevzuata göre tespit edilen ve yönetilen kara ya da deniz alanı
Korunan alanlarda yapılacak plan: Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlarda, yapılan bilimsel çalışmalar uyarınca tespit edilen ve hassasiyetle korunması gerektiği belirlenen koruma alanları ile doğal ve çevresel değerlerin etkileşim-geçiş sahası da göz önünde bulundurularak sürdürülebilirliğini, mutlak korunmasını ve gelecek nesillere intikalini sağlamak amacıyla alanın büyüklüğünün gerektirdiği ölçeklerde halihazır haritalar ve mülkiyet verilerine dayalı olarak, hazırlanacak, hazırlanacak hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan her tür ve ölçekte planlar
Mutlak koruma alanı: Koruma altına alınan alanlarda sıkı koruma gerektiren tabiat ve biyolojik çeşitlilik değerlerini barındıran; denetim, yönetim veya bilimsel maksatlı araştırmalar ve izlemeler dışında insan faaliyetlerine izin verilmeyen bölgeler
Özel Çevre Koruma Bölgesi: Ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan, çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı toprak ve su alanlarını, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların ve bunlarla ilgili kültürel kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmasını emniyet altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi ve bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plan ve projelerin tek elden hazırlanması amacıyla, Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilen bölgeler

(RG, Resmi Gazete)

Türkiye’de oluşum şekillerine, ekolojik farklılıklarına ve sahip oldukları tarihi ve kültürel değerlerine göre korunan alanlar çeşitlenmektedir. Denizler, kıyı alanları, göller ve akarsular, sucul alanlar statüsü altında, kanyonlar, vadiler, delta ve birtakım karasal parçalar ise karasal korunan alanlar statüsü altındadır. Türkiye’de korunan alan sayısı son yıllarda Bakanlığın yaptığı çalışmalarla arttırılmaktadır. Örneğin 2017 yılı itibariyle ülkemizde 2434 adet doğal sit alanı bulunmaktadır. Bu alanların yüz ölçümü 1.991.700 ha’ dır (Sezen, 2017, CSB, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) 2018 yılında bu sayı toplam 2450 adet olmuştur. Bakanlığın 2019 yılı sonu itibariyle paylaştığı bilgiye göre yürütülen Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırmalar sonucunda ülke genelindeki doğal sit alanı 113.872 ha artmış ve toplamda 2572 sayısına ulaşmıştır (<https://www.csb.gov.tr/ozel-cevre-koruma-ve-dogal-sit-alani-sayisi>). Ayrıca 2017 yılı itibariyle 16 olan Özel Çevre Koruma Bölgesi sayısı (Sezen, 2017, CSB, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) ise 2021 yılı itibariyle 18 adete yükselmiştir ve bu bölgelerin kapladığı toplam alan 25.829.68 km²’dir (CSB, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı).

Korunan alanlarda yapılacak her türlü faaliyet kanunlarla sınırlandırılmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın 2012 yılında Resmi Gazete’ de yayınladığı Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik ile korunan alanlarda yapılacak uygulamaların sit alanının etkileşim-geçiş sahasında olup olmadığı da dikkate alınarak varsa çevre düzeni plan kararları ve notları, alanın sit statüsü, gerekçe raporu veya biyo çeşitlilik raporu göz önünde tutularak gözden geçirilmesi ve ilgili Bakanlıkça onaylanması zorunlu kılınmıştır (RG, Resmi Gazete)

Benzer şekilde milli parklar, tabiat parkları, sulak alanlar gibi koruma altına alınan alanlarda sahip olunan değerlerin korunması, koruma-kullanma dengesinin göz önünde bulundurulması, arazi kullanım kararlarının geliştirilmesi oldukça önemlidir. Korunan alan ile etkileşim halinde bulunan yerleşim alanlarının bu özel alanları olumsuz etkilememesi için yapılacak her türlü faaliyet kontrol altına alınmıştır. Ayrıca Türkiye, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik ile korunan alanların statülerine göre koruma derecelerini detaylandırmıştır (Tablo 3) (RG, Resmi Gazete).

Tablo 3. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliği ile Korunan Alanların Statülerine Göre Koruma Dereceleri

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliği ile Korunan Alanların Statülerine Göre Koruma Dereceleri	
1.	Kesin korunacak hassas alanlar: Kaynak değerlerinin korunması için; alan kullanımı ve alana tüm etkilerin sınırlandırıldığı, gerektiğinde insanların bölgeye girişlerinin engellendiği, bilimsel araştırmalar, eğitim ya da çevresel izleme amacıyla özel önlemler alınarak korunacak kara, su, deniz alanları olup, Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilerek yapı yasağı getirilen mutlak korunması gereken alanlardır.
2.	Nitelikli doğal koruma alanları: Doğal yapısı değişmemiş veya az değişmiş, modern yaşam ve önemli ölçüde insan faaliyetleri tarafından etkilenmemiş, doğal süreçlerin hâkim olduğu, koruma amaçlarına uygun olarak yörede yaşayanların alanın mevcut kaynaklarını kullanmasını sağlayarak doğal hayata dayalı geleneksel yaşam şekillerinin korunduğu kara, su, deniz alanlarıdır.
3.	Sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları: Kesin korunacak hassas alanlar veya nitelikli koruma alanlarını etkileyen, bu koruma bölgeleri ile bütünlük gösteren, korumaya katkı sağlayacak, doğal ve kültürel bakımdan uyumlu düşük yoğunlukta faaliyetler, turizm ve yerleşimlere izin veren alanlardır.

(RG, Resmi Gazete, CSB, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı).

Tablo 3'e göre Türkiye'de ekolojik özellikleri bakımından korunmaya değer alanlardan sadece nitelikli doğal koruma alanlarında ve sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanlarında insan faaliyetlerine izin verilmektedir.

Bu konuda yapılan tanımlar ve hazırlanan yönetmelikler bize korunan alanların sadece doğal özelliklerinden dolayı değil kültürel özelliklerinden dolayı da koruma altına alınması gerektiğini göstermektedir. Çünkü kültür bir toplumu diğerinden ayıran ve oluşması yüzyıllar süren, kaybedilmesi durumunda yerine konulması çoğu zaman imkânsız olan çok önemli bir değerdir. Bir kentin sahip olduğu kültür onun doğal kaynakları gibi gelecek kuşaklara bırakabileceği çok önemli miraslarından biridir. Bugün dünya üzerinde farklı kentlere yapılan ziyaretlerin büyük bir kısmının bu kentlerin tarihi ve kültürel özelliklerini görmek ve tanımak için yapıldığını biliyoruz. Kültür turizmi adı altında yapılan bu geziler "ziyaretçinin kültürel doyumunu sağlamak ve farklı toplumların farklı kültürler değerleri hakkında bilgi edinmek üzere, yaşadıkları yerlerden kültürel olarak farklı ve cazip özellikleri olan yerlere gerçekleştirdikleri gezi" olarak tanımlanmaktadır (Beeho & Prentice, 1997, Aktaş & Okuyucu, 2018). Kültür turizmi adı altında yapılan bu turizm çeşidi sit alanlarını, tarihi ve kültürel olayları, yaşanmışlıkları, turiste pazarlanacak temel ürün olarak niş pazarlarda turiste sunarlar (Bahçe, 2009, Aktaş & Okuyucu, 2018). Kültür turizmi ziyaret eden kişide tarih ve kültürel miras bilincini artırır, bölge halkının hayat kalitesini yükseltir ve bölgede yapılan turizm kaynağı olması nedeniyle yerele dayalı hayat tarzını korumayı amaçlar (Cave vd., 2003, Ahunbay, 1996, Aktaş & Okuyucu, 2018). Bu açıklamalardan da görüldüğü gibi tarihi ve kültürel değerleriyle korunan alanların kültür turizmi adı altında canlandırılması bölge halkına ekonomik ve sosyal olarak gelişme fırsatı tanırken bölge korunmasının da sürekliliği için önemlidir.

Tanım ve açıklamaların içeriğinden anlaşıldığı gibi korunan alanlar kent ekolojisi ve kent kültürü açısından oldukça önemli değerlerdir. Kent içinde veya yakın çevresinde bulunan korunan alanlar sürdürülebilir kentsel tasarım adına hem ekolojik, estetik ve turizm değeri yüksek kentler oluşturulabilir hem de kent insanının fizyolojik ve psikolojik sağlığını destekleyebilir. Burada değerli kentlerden kasıt sadece ekolojik özellikleri ile değerli olan kentler değil tarihi ve kültürel özellikleri ile de hem bugün hem de gelecek kuşaklar için manevi değeri yüksek kentlerdir.

Üstün ve hassas özellikleri dolayısıyla korunan alanlar Türkiye'de olduğu gibi dünya üzerinde de gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede kanunlarla koruma altına alınmıştır.

Korunan alanlar; Dünya Tabiatı Koruma Birliği (IUCN) tarafından, yeryüzündeki biyolojik çeşitliliğin yanı sıra kültürel ve doğal kaynakların korunmasını ve sürekliliğini sağlamak hedefi ile yönetilen, ulusal ve uluslararası yasalarla yaptırım gücü bulunan unsurlar ile açıkça belirtilen kara

ve deniz parçaları olarak tanımlamıştır (IUCN, International Union for Conservation of Nature, İpar, 2020, Çalık & Pir, 2019, Ulaş, 2019, Alıca, 2012). Korunan alanlar, biyolojik çeşitliliğin korunmasının temelidir. Doğayı ve kültürel kaynakları korur, geçim kaynaklarını iyileştirir ve sürdürülebilir kalkınmayı destekler. IUCN, korunan alanların etkinliğini en üst düzeye çıkaran ve yerli halkların hakları da dahil olmak üzere korumada adaleti ve eşitliği geliştiren en iyi uygulamaları ve standartları oluşturmak için çalışır (IUCN, International Union for Conservation of Nature).

Dünya Tabiatı Koruma Birliği (IUCN)' ne göre korunan alanlar; milli park, mutlak doğa koruma rezervi, tabiat anıtı yaban hayat alanı veya özelliği, habitat/tür yönetim alanı, korunan peyzaj denizalanı ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı amacıyla yönetilen ve korunan alanlar olarak 6 kategori altında koruma altına alınmaktadır (IUCN, International Union for Conservation of Nature, İpar, 2020, Güneş, 2011).

IUCN, korunan alanlar ve korunan alanlarla ilişkili diğer çalışmalarında, üç temel amaca odaklanmaktadır. Bunlar; değerini koruyan korunan alanlar için gerekli kaliteye ulaşmak, kapsayıcı korunan alanlar için hukuki yapının güçlendirilmesi ve korunan alan çözümleri ile kalkınma zorluklarına katkıda bulunulmasıdır (IUCN, International Union for Conservation of Nature).

Dünya Korunan Alanlar Veri Tabanı'nın (WDPA) Mayıs 2021 sürümüne göre; korunan alan kayıtlarının toplam sayısı 265.908'dir ve 245 ülke ve bölgeyi kapsamaktadır. Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA)'nın verilerinden ve Diğer Etkili Alan Bazlı Koruma Önlemleri Veri Tabanı (WD-OECM)'nin Mayıs 2021 sürümünden alınan bilgiye göre diğer etkili alan temelli koruma alanlarının toplam sayısı ise 506 olup 4 ülke ve bölgeyi kapsamaktadır (PP, Protected Planet).

IUCN kendini her geçen gün yenilemekte ve dünya üstündeki korunan alanların statülerini detaylandırarak korumayı daha etkin hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda 2020 yılında geliştirdiği IUCN Korunan ve Korunan Alanların Yeşil Listesi Programı ile alanla ilgili sosyal, ekonomik, kültürel ve manevi değerlerin ortaya konulması yoluyla, eşit ve etkili bir şekilde yönetilen korunan alanların doğanın korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya katkısını artırmayı amaçlamaktadır. Programın kapsayıcı amacı korunan alanların sayısını ve tanınırlığını artırmaktır. 50'den fazla ülke IUCN korunan ve korunan alanların yeşil listesini uygulamak için birliğe kaydolmuştur. Ancak küresel olarak korunan alan ağının geniş ölçeği nedeniyle, yeşil listelenen korunan alan oranı şimdilik düşüktür. Yeşil listedeki korunan alanların dünyada kapsadığı alan yüzdesi %0,02, yeşil listedeki korunan alan sayısı 6 ve korunan toplam alan 102.427 km²'dir (PP, Protected Planet).

Birliğin korunan alanlar üzerinde yaptığı çalışmalar yeni değildir. Birliğin geçmişte yaptığı çalışmalardan en kapsamlılarından bir tanesi 2000 yılında Bangkok'ta, Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF) ve Uluslararası Doğayı Koruma Birliği'nin (IUCN) birlikte planladığı Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA) tarafından düzenlenen konferanstır. Konferansta korunan alanların sosyal hayat ve doğal çevre üzerinde çok ciddi faydalarının olduğu bu faydalarının ortaya konulmasının ve ölçülmesinin çok önemli olduğu vurgulanmıştır. IUCN, korunan alanların dünya üzerinde ortaya çıkan karbonun %15'ini tuttuğunu bildirmektedir. Ayrıca birlik, korunan alanların dünyanın küresel iklim değişikliğinin etkilerinden daha az etkilenmesini, afetler karşısında daha güçlü olmasını, susuzluğun önüne geçilmesini, temiz gıda ihtiyacını, insan sağlığı devamlılığını mümkün kıldığını bildirmektedir. Bugüne kadar dünya üzerinde yapılmış en etkili çevre zirvelerinden biri olan Rio Zirvesi'nde imzalanan (1992) (İzci & Mazlum, 2012) Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD) de korunan alanların önemine vurgu yapmaktadır. CBD, biyo çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını amaçlayan önemli birçok taraflı çevre sözleşmesidir (Topçu, 2012). Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD), korunan alanların insan faaliyetlerinin tamamen yasak olduğu veya sınırlandırıldığı alanlar olduğunu bildirmektedir. Sözleşme; korunan

alanların çevre yerleşim birimlerine tarımsal faaliyetlerle hizmet ederken de korunduğu bilgisini vermektedir (Dutley vd. 2010).

3. KORUNAN ALANLARIN ÖNEMİ

Doğal özelliklerinden dolayı korunması gereken alanlar tüm dünya ülkeleri için ekolojik öneme sahip alandır. Bu açıdan korunan alanların dünya çapında geliştirilmiş güçlü koruma ağları ile korunmasını sağlamak, çeşitli yönetim yaklaşımları ve yönetim tipleri kullanarak korumak oldukça önemlidir. Korunan alanlar, farklı ülkelerde vakıfların, şirketlerin, şahısların, yerel yerleşimlerin kontrolünde olabilir. Sıralanan bu koruma modeli çeşitliliği zamanla koruma yetersizliğine ve otorite boşluğunun oluşmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bu alanların korunmalarının daha kapsayıcı, katılımcı ve çeşitlilik gösteren yönetim sistemleri ile yapılması gerekliliği doğmuştur (Dutley vd. 2010).

Dünya üstündeki korunan alanlarda koruma faaliyetine yerli halkın katılmasının korumayı daha etkin kıldığı gözlemlenmiştir. Dünya Bankası araştırmasına göre, korunan tropik alanlarda, özellikle bölge insanı tarafından korunan alanlarda daha az orman kaybının olduğu gözlemlenmiştir (Nelson & Chomitz, 2009).

Korunan alanlar doğal kaynakları koruyarak temel yaşam ihtiyaçlarını karşılarlar. Bu alanlarda genetik çeşitliliğin korunmasına önem gösterilir. Genetik çeşitlilik yeni ürünlerin gelişmesine ve ekosistemin zenginleşmesine sebep olur. Dolayısıyla alan su kaynağı, yiyecek, barınak, ilaç temini gibi temel ihtiyaçları giderme açısından zengindir. Dünya üzerindeki 105 büyük kentten 33'ü suyunu yakınlarında bulunan korunan alanlardan almaktadır. Ayrıca korunan alanlar içinde ya da yakınında bulunduğu yerleşim için oldukça önemlidir. Çünkü bu alanlar turist için cazibe alanlarıdır ve yerli halk turizm faaliyetinden kazanç sağlayabilir. Doğal çevrenin insan hayatı üzerinde fiziksel ve psikolojik önemi tartışılmazdır. Korunan alanlara yapılacak ziyaretlerle insanların sağlığına katkı sağlanacaktır. Sağlıklı insanların hem kendi hayatlarına hem de ülke ekonomisine olumlu katkıları olacaktır. ABD'deki araştırmalar; korunan alanları sık sık ziyaret eden insanların tansiyon, kilo ve depresyon düzeylerinin, ziyaret etmeyenlere göre daha iyi durumda olduğunu göstermektedir. Bugün dünya üzerinde kullanılan ilaçların yarısı doğa kaynaklıdır. Ancak dünya üstündeki bitkilerin %70'inin tehlike altında olduğu düşünülürse dünya üzerindeki ilaç temini bir gün tehlikeye düşecektir. Korunan alanlar bitki çeşitliliğini korumayı amaç edindiği için güvenli ilaç geleceği için de önem arz etmektedir. Ayrıca IUCN'nin kırmızı listesindeki bitki türlerin %80'i yine korunan alanlar içerisinde korunmaktadır. Tıbbi bitkiler gibi tarımsal bitkilerin de yabani akrabaları korunan alanlar içinde yaşamlarını devam ettirmektedirler. Bu da dünya geleceği için bu alanların yiyecek garantisini sağlamada ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu alanlar dünyaya böcekler ve hastalıklar ile mücadele için genetik kaynak sağlamaktadır. Ayrıca korunan alanlar, sel, heyelan, tsunami vb. doğal afetlere karşı da yerleşimleri korurlar. Koruma statüsüne alınmış alanlar alanın farklı amaçlarla kullanılmasının önüne geçen en etkili yoldur. Kentler ve korunan alanlar sürekli etkileşim halindedir ve sürekli olarak birbirlerini beslerler. Korunan alanlarda geliştirilecek bütüncül planlamalar korunan alanların korunmalarını daimi kılarken kentin de korunan alanların sıralanan üstün özelliklerinden faydalanmalarını sağlayacaktır (Lise & Çokçalışkan, 2011).

Geldmann vd. 2013, yılında korunan alanların, habitat bütünlüğünü ve tür çeşitliliğini korumak için kritik alanlar olduğunu 2013 yılı itibariyle dünya kara yüzey alanının %12,7' sinden fazlasının korunan alan olarak koruma altına alındığını belirtmiştir. 2015 yılına gelindiğinde bu oranın tüm dünya topraklarının %17'sini kapsaması gerektiği ön görülmüş ancak dünya genelinde korunan alanlar oranının artsa bile insan faaliyetleri sonucu biyo çeşitliliğin azalmaya devam edeceği tahmin edilmiştir (Coad vd. 2015). Korunan alanların karasal kapsama alanı 2016'da %4,7'den Mart 2021'de %15,4'e ulaşmıştır. Küresel ölçekte ulusal sular da deniz kapsamı %10,2'den %17,8'e artarak son yıllarda hem karasal hem de deniz koruma alanlarının kapsamının genişletilmesinde hızlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Şu anda Dünya Korunan Alanlar Veri tabanı (WDPA)'da kayıtlı

257.889 adet belirlenmiş korunan alan bulunmaktadır. Çoğu alan karasaldır ve toplu olarak 20.749.121 km² alan korunmaktadır. Bu rakam dünya kara yüzeyinin %15,4'üne eşittir km²'dir (PP, Protected Planet).

Günümüzde devam eden çevresel bozulma birçok ülkenin korumaya değer alanlarını korunan alan statüsü altında koruma altına almasına sebep olmuştur. Ancak pasif koruma yöntemleri birçok ülkede bozulmayı durdurmak ve biyolojik çeşitliliği ve ekosistem bileşenlerini korumak için yeterli olmamaktadır. Bu noktada birçok ülkede ekolojik olarak hassas ve değerli alanlara insan müdahalesinin sınırlarının tanımlanması ve ekolojik güvenliğin garanti altına alınması için koruma kanunlarının uygulanması zorunlu kılmaktadır (Gao vd., 2020).

Dünya üzerinde koruma alanlarının statülerinde ve yönetiminde farklı uygulamalar mevcuttur. Ancak çoğu ülke bu alanları koruma altına almak için zonlama sistemini kullanmaktadır. IUCN tarafından geliştirilen zonlama yöntemi ile önemli ya da tehlike içindeki habitatlar, ekosistemler ve ekolojik döngüler korunmakta, insan faaliyetleri sınırlanmakta, sınırlı miktarda arazi kullanımına izin verilmekte, bu alanların doğal ve/veya kültürel değerleri korunmakta ve hasar görmüş alanlar iyileştirilmektedir (Tuna, 2018).

Bugün hala dünya üzerinde hedeflenen korunan alan yüzölçümüne ulaşılamamıştır. Bunun sebeplerinin başında bölge halkının ve yerel yöneticilerin bu alanların korunan alan olarak ilan edilmesinin alan da bir ekonomik kayba sebep olacağı düşüncesine sahip olmaları olabilir. Korunan alanların bakımı ve genişletilmesi insanlara ve doğanın geri kalanına fayda sağlayabilir. Elbette koruma alan üzerindeki kullanımları kısıtlayacaktır. Bu noktada akıllara korumanın bölgedeki ekonomik kalkınmayı da kısıtlayacağı gelebilir ancak 2021 yılında Çin'de yapılan bilimsel bir çalışma koruma ve ekonomi arasındaki bağlantının ve gerçek ekonomik kalkınmanın sadece gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) büyümesi olarak değil, sürdürülebilir refahın iyileştirilmesi de olduğunu vurgulamış ve kent için değerli olan bu alanların ekolojik ve ekonomik olarak sürdürülebilir koruma planları dahilinde korunmaları gerektiğini belirtmiştir (Chen, 2021).

Dünya üzerinde tarihi ve kültürel değeriyle korunması gereken alanların koruma altına alınması için birçok girişim yapılmıştır. Bunlardan en etkin olan girişim Birleşmiş Milletler' in bir özel kurumu olan UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)' dür. Örgüt 1946 yılında 44 ülke temsilcisi ile kurulmuştur (UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Aktaş & Okuyucu, 2018).

UNESCO tarihi ve kültürel değeri olan alanları korumak gelecek kuşaklara aktarmak, alanın kültürel değerinin sürekliliğini sağlamak için taraf ülkeler ile bir sözleşmeye imzalamaktadır. Bu sözleşmeye göre tarafların; ülkelerindeki kültür varlıklarının envanterini çıkartmak, alanı korumak için mevzuat oluşturmak, bu alanların korunmasını sağlayacak teknik be bilimsel alt yapıyı oluşturmak, kuruluşları oluşturmak, denetimli kazılar yapıp bu yapıları yerinde korumak gibi yükümlülükleri vardır (Tezcan, 1996, Aktaş & Okuyucu, 2018).

4. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada korunan alanlar kavramı açıklanarak bu alanların sürdürülebilir kentsel tasarım bağlamında kente entegre edilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde detaylı bir literatür taraması yapılmış korunan alanlar kavramının çerçevesini çizmek için kurumsal tanımlamalara yer verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'de korunan alanlar yaklaşımını ortaya koymak ve gerekli tanımlamaları yapmak için ulusal akademik çalışmalar yanında;

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerinden,

TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı verilerinden,

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu verilerinden yararlanılmıştır. Korunan alanların ilgili yönetmeliklerdeki yerini açıklamak için;

TC. Resmi Gazete verilerinden,

Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik'ten,

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik'ten,

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik'ten,

Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik'ten

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile İlgili İlke Kararı'ndan yararlanılmıştır.

Korunan alanların dünyadaki önemini ortaya koymak içinse ulusal ve uluslararası yapılmış akademik çalışmalar yanında;

Dünya Tabiatı Koruma Birliği (IUCN) verilerinden,

Dünya Korunan Alanlar Veri Tabanı (WDPA) verilerinden,

Diğer Etkili Alan Bazlı Koruma Önlemleri Veri Tabanı (WD-OECM) verilerinden,

Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF) verilerinden,

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) verilerinden,

Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA) verilerinden,

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD) verilerinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde konu içeriği ile ilgili hazırlanmış yurt içi ve yurt dışı çalışma sonuçlarından yararlanılmış ve korunan alanların yakın çevre, bölge, ülke ve dünya için ne kadar önemli alanlar oldukları vurgulanmıştır. Çalışmanın bu bölümü iki farklı koruma sebebi ile korunan alanların üzerine kurgulanmıştır. Bunlar; ekolojik değeri sebebiyle korunan alanlar ve tarihi ve/veya kültürel değeri sebebiyle korunan alanlardır. Bu bölümde ekolojik ve kültürel olarak sürdürülebilir bir kent tasarımı için korunan alanların kente entegre edilmesinin kente katacakları ortaya konulmuştur.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise yapılan tanımlamaların ve açıklamaların bir sentezi yapılarak kent içinde veya yakın çevresinde korunan alanların bulunmasının o kente birçok açıdan değer kazandıracığı vurgulanmıştır. Sonuç bölümünde ayrıca korunan alanların kente entegre edilmesinde dikkat edilmesi gereken birtakım noktalar sıralanmıştır.

5. KORUNAN ALANLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL TASARIM BAĞLAMINDA KENTE ENTEGRE EDİLMESİ

Sürdürülebilirlik kavramının içinde bugünün ihtiyaçlarının gelecek kuşakların ihtiyaçlarından çalmadan giderilmesi mantığı bulunmaktadır. Sürdürülebilir kentsel tasarım da benzer şekilde kentin bugünkü ihtiyaçları karşılanırken doğal kaynaklara, tarihi ve kültürel birikime zarar verilmemesi temel amaçtır. Bu noktada kabul edilmelidir ki kentin tarihinden kalan tüm varlıkların ve değerlerin gelecek kuşaklara aynen aktarılması oldukça güçtür. Bugün gelişmiş ülkeler bile kaynaklarından sadece belirli bir bölümünü ekolojik ve kültürel sürdürülebilirlik için ayırmaktadır ve bu da çoğu zaman yeterli olmamaktadır. Çünkü zaman içinde yaşanan tüm doğa olaylarına ve insan faaliyetlerine maruz kalan bu varlıklar fiziki olarak tahrip olmaktadır. Koruma altına alınması gereken tarihi ve kültürel değerler küreselleşen dünya üzerinde hızla değişen kültürel değerlerin etkisiyle farklılaşmakta ve bozulmaktadır.

Korunan alanların sürdürülebilir kentsel tasarım bağlamında kente ne şekilde entegre edileceği ve kente neler kazandıracağı alanın korunma sebebi ile doğrudan bağlantılıdır. Çünkü korunma sebebinin alanın ekolojik değeri mi ya da tarihi ve kültürel değeri mi olduğu farklı entegre planlarının yapılması açısından önemlidir.

Günümüzde yaşanan kentleşme sorunları, afetler, insan faaliyetleri sonucu yapıların özgünlüğünü yitirmesi, malzemenin yıpranması, ekonomik zorunluluklar, imar çözümlenmesi tarihi ve kültürel olarak korunması gereken alanların sayısının azalmasına sebep olmaktadır. Ancak mümkün olduğunca bu alanların korunması alanlar statüsünde kentlere kazandırılması hem kent insanının kültürel bilinçlenmesine fayda sağlayacak ve bu değerleri gelecek kuşaklara bırakılmasına yardımcı olacak hem de kentin turizmden dolayı kazanç elde etmesini sağlayacaktır. Bunun için öncelikle korunması gerekli alanların tespitinin doğru yapılması gerekmektedir. Koruma kararı bu tip alanlarda yapının, yapı gruplarının veya belli bir alanın taşıdığı tarihsel ve kültürel değere, estetik özelliklerine ve özgünlüğüne göre tespit edilmeli ve tescil kararı alınmalıdır.

Tarihi ve kültürel olarak korunması alanlar yok olduklarında yenilenemeyecek olmalarından dolayı farklı bir öneme sahiptirler. Burada yenilenememekten kasıt sadece yapı yenilenmesi değil bunun yanında yapıdaki ya da alandaki yaşanmışlığın da yerine konulamaması anlamını taşımaktadır. Bu alanların korunması alan olarak ilanı ve kente kazandırılmasıyla kentte kültür turizmi gelişecek, turizm faaliyeti doğru yönetilirse kent sosyo-kültürel ve ekonomik olarak kazanç sağlayacaktır. Bölge halkında bu kazancın sürekliliği için alanın korunması gerekliliği konusunda farkındalık oluşacaktır. Bilinçlenen halk koruma faaliyetlerinde otoriteler ile iş birliğine gönüllü olacaktır. Bölgede korunması alanların niteliği gelen ziyaretçilerin de niteliğinin tayin edilmesinde önemli rol oynar. Kent kullanıcısı kaliteli ziyaretçi için kaliteli bir çevre inşa etmesi gerekliliğinin farkına varacaktır.

Korunması alanlarda kültür turizminin yapılması çok paydaşlı bir çalışmadır. Bu yüzden ilgili tüm kurum, kuruluş, sivil toplum örgütü vb. tarafların ilgisi sürekli alan üzerinde olacaktır. Bu da alanın korunmasını daimi kılacaktır. Korunması alanların kente entegrasyonu ile gelişecek turizmden gelecek ekonomik fayda yine alanın korunması için ek kaynak oluşturabilir.

Korunması alanların kente entegrasyonu için alan sınırlı olarak kentli ziyaretine ve pasif turizme açılabilir. Bunun yanında doğa güzelliği bulunan koruma alanları doğaya dayalı pasif aktivitelerle sınırlı olarak insan aktivitesine açılabilir. Bir alanın korunması sebebi eşsiz doğal özelliği ise o alanda yapılacak olan doğaya dayalı aktiviteler alanın doğal özelliklerine zarar vermeyecek şekilde yapılmalıdır. Aktivite mevcut bulunan doğal güzellikleri sadece görmeyi ve içinde minimal reaktif faaliyetleri yürütmeyi amaç edinmelidir. Bu alanlar içinde belirlenmiş güzergahlarda yürüyüşler, bisiklet turları, kuş gözlemciliği, flora ve fauna gözlemi gibi aktiviteler bu tip rekreatif faaliyetlere örnek olarak verilebilir.

Kent içinde veya yakın çevresinde bulunan korunması alanlar sahip oldukları bir kültürel değerden dolayı korunuyorsa kente entegrasyonda bu alanlarda sınırlı ve kontrollü yapılacak kültürel faaliyetler ve kültürel geziler kullanılabilir. Kent yakınında bulunan bir korunması alanın korunması sebebi alanın kültürel miras niteliği taşıması ise bu alanda kültür turizmi faaliyetleri yapılması alanın kente ekonomik, sosyal ve kültürel kazanç getirmesini sağlayacak, kent imajını geliştirecek ve tüm bunların yanında alanda yürütülecek koruma faaliyetlerini zorunlu ve sürekli kılacaktır. Korunması alanların kente entegrasyonu kent için dolaylı bir ekonomik kazanç sağlayacaktır. Ancak bu noktada önemli olan mevcut küresel ekolojik kriz ve bunun insan yaşamına ve güvenliğine yönelik oluşturduğu tehditler karşısında çözüm, koruma ve ekonomik kalkınma arasındaki derin çelişkiyi çözmektir. Doğal alanları neden korumamız, ne kadar korumamız ve nerede korumamız gerektiği gibi temel sorulara yanıt bulunması gerekmektedir (Tian vd., 2019).

Tarihi ve kültürel özellikleri nedeniyle korunması alanlar, toplumu birlikte tutan, geçmiş kuşaklardan devralınan ve gelecek kuşaklara da miras olarak bırakılan değerlerin başında gelmektedir. Tarihi

ve kültürel olarak değerli olan alanlar sürekli olarak çevre şartlarına maruz kalmakta ve maddi bozulma döngülerinden etkilenmektedirler. Bu süreçler tekrar yerine konulması mümkün olmayan yaşanmışlıkları da barındıran bu alanların üzerinde güçlü bir yıpranma, bozulma etkisine sahiptir. Bu yıpranma ve bozulmayı önlemek ve zarar görmüş kısımları iyileştirmek için güncel malzemelerle yapılan çalışmalar alanın özgünlük özelliğini kaybetmesine neden olacağından bu alanların korunan alanlar kapsamında korumaya alınarak bilime dayalı yaklaşımlar ile bozulmasının önüne geçilmesi ya da yavaşlatılması oldukça önemlidir. Bu tür müdahalelerin kültürel sonuçlarını maddi etkilerinin yanında dikkate almak oldukça gerekli ve önemlidir (Douglas vd., 2016).

Tarihi ve kültürel alanların koruma altına alınması gerekliliği bu alanların hem bugün hem de gelecek kuşaklar için büyük önem taşımalarından kaynaklanmaktadır. Bu alanların üzerinde sadece o bölge insanın değil dünyanın ortak mirası oldukları için tüm dünyanın hakkı bulunmaktadır. Bu noktada miras kavramına yüklenen anlama dikkat etmek gereklidir. Miras geçmişten geleceğe aktarılan maddi ve manevi, üzerinde yaşanmışlık taşıyan her şeydir. 20. yüzyılın sonlarında miras kavramı evrim geçirmiş barındırdığı anlam genişlemiş ve barındırdığı anlamsal aktarım farklılaşmıştır. 20. Yüzyıl öncesi bu kelime sıklıkla anıt ve kültürel mülk gibi farklı anlamların yerine kullanılsa da tamamen normatif bir yaklaşımla mirasın sadece maddi yönü ile değil temelinde manevi değerleri ve yaşanmışlığı içerdiği de ortaya konulmuştur (Vecco, 2010).

Doğal ve kültürel olarak eşsiz olan alanların korunması devletin ilgili kurumları, sivil toplum kuruluşları, turizm sektörü ve yerel halkın da içinde bulunduğu çok bileşenli bir faaliyetlerdir. Bu noktada koruma alanlarının yasalarla koruma altına alınmasının yeterli olmadığı özellikle vurgulanmalıdır. Çünkü korunan alanların büyüyen ve gelişen kent hayatına entegre edilmesi korumanın ve gelişmenin beraber ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu konuda yerel halka ve turizm sektörüne de çok fazla görev düşmektedir. Yerel halkın bilinç düzeyinin artırılması, sahip oldukları değerlerin farkında olması oldukça büyük önem arz etmektedir. Elbette bu konuda çok yönlü çalışmalar yürütülmeli, halk sürekli olarak eğitilmelidir. Korunan alanın kente entegresinde bölge ve kent yönetimi paydaşlarının da üzerlerine büyük görevler düşmektedir. Bu alanların doğru plan ve projelerle kent ile fiziki ve sosyal bağlarının kurulmasında kent yöneticilerine büyük görev düşmektedir. Korunan alanın sahip olduğu statüsüne göre ne derece insan aktivitesine izin verileceğinin ortaya konulmasından sonra kent ile bağı oluşturulmalıdır. Kent ile kurulacak fiziki bağdan kasıt alanla kenti bağlayacak arterlerdir. Kent planlarında belirlenecek güzergahlarla kent insanının bu alana erişimi sağlanmalıdır. Ancak bu noktada dikkat edilecek husus farklı bir amaç için yola çıkmış yolcuların sadece güzergâh üzerinde bulunmasından dolayı alan üstünde gereksiz yük oluşturmalarına izin verilmemesidir. Alan içinden ana yol hatlarının geçirilmemesine dikkat edilmelidir. Alana kentten yapılacak toplu taşıma seferlerinin kapasitesi ve sıklığı yine alan üzerinde bozucu bir etki yapmayacak şekilde planlanmalı bu araçlarda yeşil yakıt kullanılması sağlanmalıdır. Alana hiçbir motorlu taşıtın girmesine izin verilmemeli alana ulaşım için kullanılan kişisel motorlu araçlar alan dışında kontrollü bir otopark alanında tutulmalıdır. Alan içinde çevreye duyarlı, gürültü, görüntü ve hava kirliliği yaratmayacak bisiklet, bisikletli fayton gibi araçlarla ulaşım sağlanmalıdır. Alanı farklı kılan özelliği alanı çok hassas hale getiriyorsa alan içindeki insan sirkülasyonu ziyaretçilerin sadece bu eşsiz özelliği görüp alandan uzaklaşmaları üzerine tasarlanmalıdır.

Alanda yapılacak tüm faaliyetler doğaya ve alanın korunma sebebine saygılı olmalıdır. Bu faaliyetler için yüksek kontrol mekanizmaları geliştirilmeli bu faaliyetlerin yapılacağı mevsim, ziyaretçi sayısı, faaliyetin tanıtım çalışmaları, gerekecek alt yapı çalışmaları vb. konular üzerinde hem bilimsel hem yönetimsel kararlar alınmalı, sınırlandırmalar yapılmalı ve bu uygulamaların takibi yapılmalıdır.

Korunan alanda büyük ölçekli ticari faaliyetlerin yapılmasına izin verilmemelidir. Zorunlu insan ihtiyacı için gerekli olan küçük ölçekli faaliyetler ise kontrol altına alınarak yapılmalıdır.

Korunan alana yaklaşırken ve alan içinde sık sık bilgilendirme ve uyarı levhaları kullanılarak ziyaretçilerin alan özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları ve alanı koruma noktasında iş birliği içinde olmaları sağlanmalıdır. Korunan alan entegre edildiği kente bir imaj katacağından bu imajın ülkesel ve bölgesel ölçekte desteklenmesi, tanıtımların yapılması halk farkındalığı açısından oldukça önemlidir.

Kent ile ilişkisi olan korunan alanların korunma sebebi ister doğal özellikleri isterse kültürel değerleri olsun bu alanların ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtımının yapılması ve kontrollü olarak ziyaretçiye açılması turizm faaliyetleri kapsamında ele alınacak bir konudur. Turizm sektörünün tüm paydaşlarının alanı koruma kanunları gözeterek turizme açması kente sosyal, ekonomik ve kültürel olarak yüksek fayda sağlayacaktır.

6. SONUÇ

Sürdürülebilir kentsel tasarım için korunan alanlar ister ekolojik özellikleri ile isterse tarihi ve kültürel özellikleri ile olsun yakın çevresinde bulunduğu kente değer katmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı miras bırakma eylemini içerir ve gerek ekolojik süreklilik gerek kültürel süreklilik için ekolojik ve kültürel çeşitliliğin korunması şarttır. Ülke ekonomisinden büyük kaynaklar ayrılarak yapılan koruma hareketinin ekonomik, kültürel ve sosyal gelişme ve canlanma sağlanması için kente entegresinin gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Elbette bu entegrasyon koruma statüsünde olan alanların mutlak korunmalarına zarar vermeyecek aksine koruma faaliyetlerin kent halkı tarafından da desteklenmesini sağlayacak şekilde yapılması gerekmektedir.

Korunan alanların kente entegresi sürdürülebilir kentsel tasarım bağlamında ele alındığında hem kentin sosyal, ekonomik ve kültürel olarak gelişmesini sağlayacak hem de bu alanların ekolojik ve kültürel olarak korunma faaliyetlerinin yerel halk ve yöneticiler tarafından daha özenli olarak yürütülmesini mümkün kılacaktır. Korunan alanlar ister doğal ister kültürel amaçlı korunuyor olsun korumanın sürekliliğinin sağlanması, kent kullanıcısının ve turistlerin bu alanlara zarar vermeden yararlanma olanaklarının artırılması için birtakım kanunlarla sınırlandırılmalıdır.

Korunan alanlarda farklı türleri, ekosistemi, genetik çeşitliliği, vahşi hayatı, tarihi ve kültürel değerleri kentli insana ve turiste görünür kılarken bu alanların korunmasının sağlanması oldukça güç bir çalışmadır. Kente korunan alanların entegre edilmesinde koruma ve kullanma dengesi gözetilerek yapılacak çalışmalarda aşağıda belirtilen noktalara dikkat etmek gerekmektedir;

- Korunan alanların korunma sebeplerinin kentli halk ve yöneticiler tarafından ayrıntılı olarak öğrenilmesi ve benimsenmesi gerekmektedir.
- Korunan alanların taşıdığı turistik potansiyel belirlenmeli, alanda uygun olmayan kent faaliyetleri ve turizm aktiviteleri ne pahasına olursa olsun gerçekleştirilmemelidir.
- Bu alanların kentli halk ve turist tarafından kullanımının alan üzerinde nasıl bir etki yaratacağı kısa, orta ve uzun dönem için ayrı ayrı ortaya konulmalıdır.
- Korunan alanın ziyaretçi kapasitesi ortaya konulmalı ve bu değer üstüne çıkılmamalıdır.
- Korunan alanda ziyaretçiye hizmet edebilmek için gerekli olan altyapı ve üst yapı çalışmalarının alana zarar vermeyecek şekilde yasa ve yönetmeliklerin izin verdiği şekilde yapılması gerekmektedir.
- Bu alanların bilimsel amaçlı kullanımlarına olanak sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Bu tip değerli alanların korunurken kent kullanıcıları ve turist kullanımına sınırlı olarak açılması koruma ve geliştirme plan ve projelerinde görev alan meslek disiplinleri, kent kullanıcısı, sivil toplum örgütleri ve yerel yöneticilerin birlikte yürüteceği ortak bir çalışma olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayın, İstanbul.
- Aktaş, S.G. & Okuyucu, A. (2018). Turistik Alanlarda Mekân Tasarımı. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Alica, S.S.G. (2012). “Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı'nın Doğa Koruma Mevzuatı Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, (3): 460-464.
- KTB. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263742/658-nolu-ilke-karari-arkeolojik-sitler-koruma-ve-kullan-.html>
- Bahçe, A. S. (2009). “Kırsal Gelişimde Kültür (Mirası) Turizmi Modeli”, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, (25):1-12.
- Beeho, A. J. & Prentice, R. C. (1997). “Conceptualizing the Experiences of Heritage Tourists: A Case Study of New Lanark World Heritage Village”, Tourism Management, 18(2): 75-87.
- Cave, J., Ryan, C. & Penakara, C. (2003). “Residents’ Perceptions, Migrant Groups and Culture as an Attraction-The Case of a Proposed Pacific Island Cultural Centre in New Zealand”, Tourism Management, (24): 371-385.
- Chen, H., (2021). “The ecosystem service value of maintaining and expanding terrestrial protected areas in China”. Sci Total Environ, (27):781:146768.
- Coad, L., Leverington, F., Knights, K., Geldmann, J., Eassom, A., Kapos, V., Kingston, N., Lima, M., Zamora, C., Cuadros, I., Nolte, C., Burgess, N., Hockings, M., (2015). “Measuring Impact Of Protected Area Management Interventions: Current And Future Use Of The Global Database Of Protected Area Management Effectiveness”. Philosophical Transactions Of The Royal Society, Biological Sciences, 370 (1681): 20140281.
- CSB, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. <https://www.csb.gov.tr/sss/ozel-cevre-koruma/733>
- Çalık, İ. & Pir, B., (2019). “Korunan Alanların Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi: Gümüşhane Limni Gölü Tabiat Parkı Örneği”. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, (10): 159-169.
- Douglas-Jones, R., Hughes, J., Jones, S., Yarrow, T. (2016). “Science, Value And Material Decay in The Conservation Of Historic Environments”, Journal of Cultural Heritage, (21): 823-833.
- Dudley, N., S. Stolton, A. Belokurov, L. Krueger, N. Lopoukhine, K. MacKinnon, T. Sandwith ve N. Sekhran. (2010). Natural Solutions: Protected Areas Helping People Cope With Climate Change, IUCN/WWF, TNC, UNDP, WCS, World Bank And WWF, Gland, Switzerland, Washington DC And New York, USA.
- Gao, J., Wang, Y., Zou, C., Xu, D., Lin, N., Wang, L., Zhang, K. (2020). “China’s Ecological Conservation Redline: A Solution For Future Nature Conservation”. Ambio, (49):1519–1529.
- Geldmann, J., Barnes, M., Coad, L, Craigie, I., Hockings, M., Burgess, N. (2013). “Effectiveness Of Terrestrial Protected Areas In Reducing Habitat Loss And Population Declines”. Biological Conservation, (161): 230–238.
- Güneş, G. (2011). “Korunan Alanların Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Katılımcı Yönetim Planları”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 3(1): 47-57.
- IUCN, International Union for Conservation of Nature. <https://www.iucn.org/theme/protected-areas>.
- İpar, M. S. (2020). Korunan Alanlar ve Turizm, Alternatif Turizm (Turizmin 41 Türü), Detay Yayıncılık, Ankara.

- İzci, R. & Mazlum, S.C. (2012). Rio+ 20 Arifesinde Çevre Rejimleri ve Söylemleri. Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, 20(1): 1-5.
- Lise, Y. & Çokçalışkan, B. A. (2011). Korunan Alanlar ve İklim Değişikliği Türkiye Ulusal Stratejisi, Ekim 2011, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, UNDP Türkiye, WWF-Türkiye.
- Nelson, A. & Chomitz, K. (2009). "Protected Area Effectiveness in Reducing Tropical Deforestation: A Global Analysis of the Impact of Protection Status". Independent Evaluation Group, Evaluation Brief 7, The World Bank, Washington DC.
- PP, Protected Planet. <https://www.protectedplanet.net/en/resources>
- RG, Resmi Gazete. www.resmigazete.gov.tr
- Sezen, J. (2017). "Türkiye ve Dünyada Korunan Alanlara Yönelik Çevre Bilincinin Önemi". Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 2(2): 165-177.
- Tezcan, D. (1986). Arkeolojik Kültür Varlıklarının Korunması ve Milletlerarası Ceza Hukuku, AÜSBF Dergisi, 51(10): 425-451.
- Tian D, Xie, Y., Barnosky, A., Wei, F. (2019). "Defining The Balance Point Between Conservation And Development", Conserv Biol, 33(2):231-238.
- Topçu, F.H. (2012). "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakereden Uygulamaya. Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 20(1).
- Tuna, A. (2018). "The Problem With Grading Natural Protected Areas: A Case Study of Elâzığ-Hazar Lake". Inonu University Journal of Art and Design, 23(1): 207-218.
- Ulaş, D. (2019). Korunan Alanların Yönetiminde Yaşanan Problemler Ve Sürdürülebilir Turizm Çerçevesinde Çözüm Önerileri: Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı Projesi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,8(15): 131-149.
- UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, <http://www.unesco.org.tr>
- Vecco, M. (2010). "A Definition Of Cultural Heritage: From The Tangible To The Intangible". Journal of Cultural Heritage. 11(3): 321-324.